

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV POLITOLOGIE

POLITOLOGIE

Teze disertační práce

SOCIÁLNÍ KRITIKA V POJETÍ

MICHAELA WALZERA

(SPOR LIBERALISMU A KOMUNITARISMU)

MICHAEL WALZER'S CONCEPTION OF SOCIAL CRITICISM

(THE DEBATE BETWEEN THE LIBERALS AND THE COMMUNITARIANS)

AUTOR PRÁCE: Mgr. Aleš Kubeczka

VEDOUCÍ PRÁCE: Doc. PhDr. Ing. Milan Znoj, CSc.

2009

Předkládaná disertační práce s názvem *Sociální kritika v pojetí Michaela Walzera* se soustřeďuje na analýzu konceptu sociální kritiky v podání předního amerického komunitaristického filosofa. Provádí vlastní analýzu a interpretaci Walzerových knižních publikací i dílčích studií a pracuje s řadou sekundárních interpretací. Ke svým závěrům současně dochází komparací jak s dalšími komunitaristy (Taylor), tak také s liberálními kritiky. Analýza Walzerovy sociální kritiky je sledována v širším kontextu debaty liberálů a komunitaristů.

První kapitola se zabývá postavením Michaela Walzera v diskusi liberálů a komunitaristů. Tato diskuse je považována za jednu z klíčových debat současné politické filosofie. Postavení Michaela Walzera je specifické jak v kontextu současné politické filosofie, tak také v uvedené diskusi liberálů a komunitaristů. Jeho spojení s dalšími komunitaristy lze pokládat za volné, což práce ukazuje vymezením agendy diskuse liberálů a komunitaristů. Komunitaristická pozice je v práci shrnuta takto: komunitaristé kritizují liberální chápání jednotlivce, společnosti a státu; analyzují tradiční liberální hodnoty a koncepty (svoboda jednotlivce, formální rovnost, racionalita, rozlišení veřejného a soukromého...) a vytýkají jim například to, že údajně nedokáží popsat některé sociální mechanismy dominance nebo že nedokážou přesně analyzovat politickou přirozenost interpersonálních vztahů a sociálních praktik a plně pochopit roli každodenních sociálních praktik ve veřejném životě. Přínos komunitaristů včetně Walzera vidí práce zejména v tom, že jejich přístup slouží jako soustavná politická korekce některých liberálních jednostranností. Walzer kritizuje především to, že liberalismus má tendenci vidět naše závazky vůči různým asociacím, respektive naše členství v těchto asociacích, jako voluntaristické. Komunitaristická korekce liberální teorie nám pomůže uvědomit si, že jsme sociálními bytostmi a historickými produkty, respektive partikulárním ztělesněním

liberálních hodnot. Práce vymezuje základní diferenci mezi Walzerem a Rawlsem (klíčovým liberálním teoretikem) v různých odpovědích na otázku, zda jsou principy spravedlnosti pluralistické. Walzer nabízí impresionistický obraz našeho morálního prostoru, který je cennou korekcí vůči nebezpečí abstraktního teoretizování. Autor práce považuje za žádoucí kombinaci přístupů Rawlse a Walzera.

Walzer je na rozdíl od Rawlse přesvědčen, že spravedlnost je relativní vzhledem ke sdíleným významům pospolitosti. Spravedlnost je pro něj otázkou, která vyvstává v rámci hranic partikulární politické komunity. Nepokouší se o vytvoření *grand theory*, mimo jiné proto, že v jeho optice mívají obecné teorie spravedlnosti tendenci univerzalistických nároků.

Druhá kapitola popisuje možné způsoby sociální kritiky tak, jak jim rozumí Michael Walzer. Zároveň podává kritiku jeho vymezení a poukazuje na některé nejasnosti a slabiny jeho přístupu. Tvrdí, že se vůči Walzerově kritice metody vynalézání dá bránit a navíc, že Walzerova kritika je vnitřně rozporná. Pokouší se shrnout základní argumentaci, upozorňuje na vzájemné souvislosti kritické argumentace a přidává nový způsob argumentace. U první cesty, cesty odhalování, bývá za nejcharakterističtější znak považován ostrý protiklad k našim tradovaným představám o morálce. V rozporu s Walzerovým stanoviskem práce argumentuje, že onen protiklad příliš ostrý být nemůže, protože tyto příkazy musí být alespoň částečně v souladu s již existujícími morálními intuicemi (argumentace překladem). Cestu vynalézání chápe Walzer jako obdobnou cestě odhalování: filosof zde také odkrývá přirozené pravdy a nalézá objektivní, všeobecně platné, tj. univerzální principy. V disertaci poukazujeme na určitou dvojznačnost, kterou lze ve Walzerových textech nalézt: Walzer má v některých pasážích tendenci říkat, že vynalézání je zbytečné - protože nemůže odhalit nic nového. V jiných pasážích však

zase naznačuje, že vynalézání jako takové je ve skutečnosti nemožné, protože se jedná jen o skrytou interpretaci.

V kořenech Walzerova chápání sociální kritiky jako interpretativní záležitosti nacházíme přesvědčení o kulturní koherenci partikulární politické komunity. Walzer je přesvědčen, že praktiky určité komunity jsou konzistentní a mají tendenci zůstávat konzistentní v čase. Tuto kulturní konzistenci pak můžeme osvětlit hermeneuticky.

Ve třetí kapitole se věnujeme hermeneutickému chápání interpretace. Ta má sloužit jako alternativa „mainstreamu“ ve vědeckém zkoumání, potažmo v politické filosofii. Jako modelový hermeneutický přístup je vybrán Taylorův, který je vystižen takto: *„Interpretace, ve smyslu relevantním pro hermeneutiku, je pokusem vyjasnit a dát smysl objektu zájmu. Tento objekt proto musí být textem či alespoň analogický textu; je určitým způsobem nepřehledný, nekompletní, zdánlivě si odporující, zkrátka nejasný. Interpretace se snaží přinést na světlo jeho fundamentální koherenci či smysl.“*¹

Komunitaristé jsou přesvědčeni, že *„...nejlepším, nejkoherentnějším a nejefektivnějším způsobem etiky a politické filosofie není snažit se dedukovat a aplikovat univerzálně platné, fundamentální principy, ale spíše interpretovat a kultivovat hodnoty, které jsou imanentně...ve způsobech života skutečných skupin, společností, komunit.“*². Práce odlišuje dva možné významy interpretace. Jednak lze chápat interpretování jako hledání motivů, které se v textu (či textu-analogickému objektu) vyskytují. Tento přístup bude vhodný například tehdy, když chceme čtenáře informovat o tom, jakými způsoby lze příslušný text číst. Jiný přístup zvolíme, když se budeme snažit text zhodnotit, tj. ukázat jeho (umělecký) přínos a porovnat jej s další produkcí. Zde

¹ TAYLOR, Ch. Nedorozumění v diskusi mezi liberály a komunitaristy. In KIS, J. *Současná politická filosofie*. Praha: Oikúmené, 1997, s. 15. ISBN 80-86005-60-7.

² FRAZER, E. *The Problems of Communitarian Politics*. Oxford & New York : Oxford University Press, 1999, s. 91. ISBN 0198295642.

se již nebude jednat o pouhou interpretaci (ta zde ovšem stále přetrvává jako nástroj), ale o kritiku, tj. zde zjišťujeme nejen smysl, ale i hodnotu vyřčeného. Uvědomění si této difference může mít význam při konfrontaci s některými námitkami, které jsou vůči Walzerově přístupu vznášeny.

Práce klade otázku, zda skutečně můžeme přijmout předpoklad o pospolitosti, ve které si její členové konstituují významy, kterým rozumějí nejlépe oni sami - a jak potom tyto významy chápat. Poukazuje na důležitost tohoto konceptu pro pochopení Walzerova přístupu. V jeho optice jsou tím, co na rozdíl od univerzalistických filosofických idejí či ideálů formuje život dané společnosti a tím, čeho se v politické participaci dovoláváme. Ukazujeme, že je tento koncept rozpracován již ve Walzerových raných pracích. Poukazujeme dále na to, že filosofická tradice zná dva významy slova hermeneutika - znamená jednak interpretování, což je proces hledání a nacházení skrytých významů, a také vyjadřování, kterým rozumíme proces „ztělesňování“ sdílených významů. Ptáme se proto, který z těchto významů Walzerově přístupu lépe odpovídá. Inspirováni obhajobou tzv. naidnterpretace, tvrdíme, že stejně tak jako neexistuje „monismus významu“, neexistuje také nic takového jako nejlepší možná interpretace. Existuje vždy řada vhodných interpretací, které mezi sebou soupeří o souhlas členů pospolitosti. Ne-porozumění sice není tím nejvýhodnějším předpokladem pro interpretaci čehokoli, ale zároveň nemůže být ani takováto interpretace a priori vyloučena.

Čtvrtá kapitola se zabývá interpretativní sociální kritikou z hlediska kategorií moci, historie a členství, které jsou v práci chápány jako klíčové. Kategorie moci z toho důvodu, že nezbytnost sociální kritiky Walzer odvozuje z faktu sociální nadvlády a hegemonie. Při obhajobě měřítek interpretace se Walzer inspiroval

především Gramscim, potažmo Marxem. Předpokládá, že interpretace, respektive vysvětlení statu quo, je univerzální v tom smyslu, že vysvětluje uspořádání společnosti jako spravedlivé pro všechny třídy pospolitosti. Walzerův zájem o rozličené praktiky různých komunit vedou k tomu, že Walzer opomíjí způsob, kterým jsou jednotlivé významy politickou komunitou utvářeny. Otázka původu sdílených významů tedy znovu vede k uvědomění si určité jednostrannosti Walzerova přístupu, kterou můžeme vidět i na přílišném zdůraznění role imanentní kritiky. Jak Walzer uvádí v hojně citované frázi *Spheres of Justice*: „Každý substantivní popis distributivní spravedlnosti je lokálním popisem.“³ Jenže jak správně upozorňuje J. Elster, pokud si znevýhodnění v určité společnosti své postavení neuvědomují či necítí zlost a odpor, jsou tyto lokální diskriminační praktiky vlastně přípustné. Vidíme tedy problém v tom, že Walzerův přístup má obtíže vypořádat se se sociálními zneuznáními, které jsou dosud v dané politické komunitě netematizované. Kategorie členství souvisí s tematizací sociální kritiky jako kritiky situované. V této souvislosti se práce zabývá Walzerovým chápáním odstupu sociálního kritika.

Význam historie pro sociální kritiku chápeme v souladu s Balfourem tak, že nám historie odhaluje vnitřní pravdu společnosti. Řada interpretů poukazuje na to, že historie, respektive tradice, tvoří morální základy stávajícího společenského řádu a je zdrojem morální autority v politickém životě. Jedním z aspektů interpretativního přístupu k sociální kritice je tedy ten, že žijeme v určité tradici, že reprodukujeme určité způsoby života, sociální normy, instituce atd. Participujeme tak na dlouhotrvajícím interpretativním procesu, který je specifický v každé partikulární politické komunitě.

³ WALZER, M. *Spheres of Justice*. New York: Basic Books, 1983, s. 314. ISBN 0-465-08189-4.

Pátá kapitola se věnuje sociální kritice přes hranice. Její možnosti jsou ilustrovány argumentací překladem. Walzer možnost rozumění odlišné pospolitosti zakládá na odlišení vzájemně úzce spojeného morálního minimalismu a maximalismu. Podle Walzera nemůžeme v rámci morálního minimalismu navrhnout alternativu, v jeho jméno lze pouze kritizovat, protože jakmile pozitivně zformulujeme určitý návrh, dostáváme se ven z morálního minima. „*Jen co však v rámci naší kritiky navrhneme alternativy československému komunismu, okamžitě se posouváme nad minimum, vědíce, že něco z toho, co říkáme, najde v Praze pozitivní odezvu a něco ne.*“⁴ Mimo jiné se práce táže, zda je možné z každé maximalistické morálky vytvořit morálku minimalistickou a zda minimalistickou morálku lze chápat jako proceduralistickou.

Šestá kapitola se věnuje Walzerovu chápání tolerance. Jejím jádrem je rozbor Walzerem vymezených režimů tolerance. V textu O toleranci Walzer určuje pět jednotlivých typů tolerance: klid zbraní, lhostejnost, morální stoicismus, respekt a multikulturní podporu, a to v rámci režimů mnohonárodnostní říše, mezinárodního společenství, konfederace, národního státu a přistěhovaleckého společenství. V pozdější stati *International Society: What is the Best that We Can Do?* Walzer vymezuje oproti předchozím pěti již sedm možných režimů. Navíc explicitě uvádí kritéria, podle kterých můžeme tyto režimy hodnotit. Jsou to schopnost udržet mír, distributivní spravedlnost, kulturní pluralismus a individuální svoboda.

⁴ WALZER, M. *Interpretace a sociální kritika*. Praha: Filosofia, 2000, s. 28. ISBN 80-7007-126-5.

V souvislosti s tímto rozbořem se snažíme postihnout rozdíl mezi liberálními společnostmi a společnostmi neliberálními a ptáme se, jaké jsou důsledky Walzerova pojetí tolerance. Jeho pozici chápeme tak, že umožňuje individuální sledování dobra při zachování svobody a dodržování práv. Aktivní podpora skupin se však může dostat s těmito hodnotami do konfliktu, což je ukázáno na příkladu Québecu.

Na závěr se ptáme po vztahu Walzerova přístupu a globálních teorií spravedlnosti. Předkládaná práce se snaží být příspěvkem k hlubšímu rozumění Walzerově teorii. Snad lze jako jeden z přínosů této práce brát fakt, že se pokouší o analýzu filosofa, který v našem kontextu není všeobecně znám a jehož díla povětšinou do češtiny dosud přeložena nebyla.

Literatura (výběr)

APPERLEY, A. Philosophy, Democracy and Tyranny: Michael Walzer and Political Philosophy. *The European Legacy*, 2001, Vol. 6, No. 1.

ARMSTRONG, Ch. Philosophical Interpretation in the Work of Michael Walzer. *Politics*, 2000, Vol. 20, No. 2.

BALFOUR, L. The Appeal of Innocence: Baldwin, Walzer and the Bounds of Social Criticism. *Review of Politics*, 1999, Vol. 61, No. 3.

BARRY, B. Spherical Justice and Global Injustice. In WALZER, M.; MILLER, D. (eds.) *Pluralism, Justice and Equality*. Oxford: Oxford University Press, 1995. ISBN 0-198-28008-4.

BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: CDK, 1999. ISBN 80-85959-47-X.

BAYNES, K. *The Normative Grounds of Social Criticism. Kant, Rawls and Habermas*. State University of New York Press, Albany, 1992. ISBN 0-7914-0867-1.

BENHABIB, S. Feminismus a postmodernismus. Problematické spojení. *Filosofický časopis*, 1998, roč. 46, č. 5.

BENHABIB, S. *Situating the Self: Gender, Community and Postmodernism in Contemporary Ethics*. New York: Routledge, 1992. ISBN 0-415-90547-8.

BLACKER, D. Complex Equality and Democratic Education: The Challenge of Walzer's Spherical Pluralism. *Educational Theory*, 1999, vol. 49, No. 2.

BURKE, J. F. Reconciling Cultural Diversity with a Democratic Community. *Citizenship Studies*, 1999, Vol. 3, No. 1, s. 119-140.

CARENS, J. H. Cultural Difference, and Political Community. In WALZER, M.; MILLER, D. (eds.) *Pluralism, Justice and Equality*. Oxford: Oxford University Press, 1995. ISBN: 0-198-28008-4.

FAY, B. *Současné filosofie sociálních věd*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-10-5.

FRAZER, E. *The Problems of Communitarian Politics*. Oxford & New York : Oxford University Press, 1999. ISBN 0198295642.

FORST, R. Komunitarismus a liberalismus - stadia diskuse. In VELEK, J. (ed.) *Spor o liberalismus a komunitarismus*. Praha: Filosofia, 1996. ISBN 80-7007-089-7.

GRONDIN, J. *Úvod do hermeneutiky*. Praha: Oikúmené, 1997. ISBN 80-86005-43-7.

GUTMANN, A. (ed.) *Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání*. Praha: Filosofia, 2001. ISBN 80-7007-161-3.

HARE, R. M. Tolerance a fanatismus. In KIS, J. (ed.) *Současná politická filosofie*. Praha: Oikúmené, 1997. ISBN 80-86005-60-7.

HONNETH, A. Meze liberalismu. In VELEK, J. (ed.) *Spor o liberalismus a komunitarismus*. Praha: Filosofia, 1996. ISBN 80-7007-089-7.

HOOKEYWAY, Ch.; PETTIT, P. *Action and Interpretation*. London, New York, Melbourne: Cambridge University Press, 1978. ISBN 0-521-21740-7.

KIS, J. (ed.) *Současná politická filosofie*. Praha: Oikúmené, 1997. ISBN 80-86005-60-7.

KEAT, R. Walzer on Recognition. *The Journal of Political Philosophy*, 1997, vol. 5, No. 1, s. 93-107.

KOŽMÍN, Z. *Modely interpretace. Patočkovské průhledy*. Brno: MU, 2001. ISBN 80-210-2653-7.

MEILANDER, G. Ch. The Conditions and Limits of Tolerance. *Christian Century*, 1998, Vol. 115, No. 12.

MULHALL, S.; SWIFT, A. *Liberals and Communitarians*. Oxford: Blackwell Publishers, 1992. ISBN 0-631-18377-9.

OREND, B. *Michael Walzer on War and Justice*. Cardiff: University of Wales Press, 2000. ISBN 0-7083-1648-4.

SHAPIRO, I. *Political Criticism*. Berkeley, Los Angeles, Oxford: University of California Press, 1990. ISBN 0-520-06672-3.

SHAPIRO, I. *Morální základy politiky*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0716-6.

STEIGER, Š. Filozofové v Německu a 11. Zář 2001. *Filosofický časopis* 2002, roč. 50, č. 2, s. 343.

STEINFATH, H. Autenticita a uznání. In VELEK, J. (ed.) *Etika autonomie a autenticity*. Praha: Filosofia, 1997. ISBN 80-7007-099-4.

TAYLOR, Ch. Nedorozumění v diskusi mezi liberály a komunitaristy. In KIS, J. *Současná politická filosofie*. Praha: Oikúmené, 1997. ISBN 80-86005-60-7.

TAYLOR, Ch. *Philosophy and the Human Sciences. Philosophical Papers 2*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. ISBN 0-521-31749-5.

TRAPPENGURG, M. In Defense of Pluralism. *The Journal of Political Philosophy*, 2000, vol. 8, No. 3, s. 343-362.

RAWLS, J. *Political Liberalism*. New York, Chichester: Columbia University Press, 1993. ISBN 0-231-05248-0.

RUSTIN, M. Equality in Post-Modern Times. In WALZER, M.; MILLER, D. (eds.) *Pluralism, Justice and Equality*. Oxford: Oxford University Press, 1995. ISBN 0-198-28008-4.

VELEK, J. (ed.) *Spor o liberalismus a komunitarismus*. Praha: Filosofia, 1996. ISBN 80-7007-089-7.

VELEK, J. Interpretace a spravedlnost podle M. Walzera. In WALZER, M. *Interpretace a sociální kritika*. Praha: Filosofia, 2000. ISBN 80-7007-126-5.

WALZER, M. *Obligations. Essays on Disobedience, War and Citizenship*. Cambridge, London: Harvard University Press, 1970. ISBN 0-674-63025-4.

WALZER, M. *Spheres of Justice*. New York: Basic Books, 1983. ISBN 0-465-08189-4.

WALZER, M. *Interpretace a sociální kritika*. Praha: Filosofia, 2000. ISBN 80-7007-126-5.

WALZER, M. *The Company of Critics*. New York: Basic Books, 1988. ISBN 1-87001-520-7.

WALZER, M. *Hrubý a tenký / O tolerancii*. Bratislava: Kaligram, 2002. ISBN 80-7149-440-2.

WALZER, M. *Politics and Passion*. New Haven, London: Yale University Press, 2004. ISBN 0-300-10328-X.

WALZER, M. *Exodus and Revolution*. New York: Basic Books, 1985. ISBN 0-465-02163-8.

WALZER, M. Michael Sandel's America. In ALLEN, A. L.; REGAN, M. C. (eds.) *Debating Democracy's Discontent*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1998. ISBN 0-19-82-9484-0.

WALZER, M. International Society: What is the Best that We Can Do?
<http://www.sss.ias.edu/publications/papers/papereight.pdf>

WALZER, M. Politics and Morality in Kosovo. In *Dissent*, 1999, vol. 46, No. 3.

WALZER, M.; MILLER, D. (eds.) *Pluralism, Justice and Equality*. Oxford: Oxford University Press, 1995. ISBN 0-198-28008-4.

WARNKE, G. *Justice and Interpretation*. Cambridge: The Mit Press, 1993. ISBN 0-262-23168-9.

WARNKE, G. Social Interpretation and Political Theory: Walzer and his Critics. In KELLY, M. (ed.) *Hermeneutics and Critical Theory in Ethics and Politics*. Cambridge: The MIT Press, 1990. ISBN 0-262-61066-3.

ZNOJ, M. Perspektiva evropského občanství. In HRUBEC, M. (ed.) *Spor o Evropu: postdemokracie, nebo predemokracie?* Praha: Filosofia, 2005. ISBN 80-7007-214-8.

